

Doktordisputats om Johannesbrevene og deres forhold til Johannesevangeliet

Af professor emeritus, dr.theol. Mogens Müller

Skrifterne i Det Nye Testamente rummer forskelligartede forståelser af Jesu betydning. Men er Johannesbrevene ligefrem blevet til som en polemisk afvisning af teologien i Johannesevangeliet og dets angiveligt elitære og progressive Kristus-tro? Det hævder en ny doktordisputats, der i kommentarform gennemgår Johannesbrevene vers for vers.

Til doktorforsvar

Den johannæiske konflikt mellem filosofisk progression og teologisk traditionalisme. Sådan lyder titlen på en afhandling, der den 13. oktober 2023 “med held” blev forsvaret for den teologiske doktorgrad i København. Forfatter er Jesper Tang Nielsen, der i årene 2003-2020 var først adjunkt, siden lektor i Ny Testamente ved Det Teologiske Fakultet, men i 2020 blev præst i Københavns og Vartov Valgmenigheder. Det var i øvrigt den første disputats inden for faget Ny Testamente siden 2000.

Den omstændelige titel skal ifølge forfatteren erindre om K.E. Løgstrups disputats fra 1942 *Den erkendelsesteoretiske konflikt mellem den transcendentalfilosofiske Idealisme og Teologien*. Derved markerer Tang Nielsen også en

forbindelse tilbage til fakultetet i Aarhus, hvorfra han er kandidat og i 2003 fik sin ph.d.-grad. Hans ph.d.-afhandling udkom i 2009 på tysk som *Die kognitive Dimension des Kreuzes. Zur Deutung des Todes Jesu im Johannesevangelium*.

Den enkle tese

Tesen er forbløffende enkel. Forfatteren mener dog, at den næppe er fremsat før. Påstanden er, at forfatteren eller forfatterne bag de tre Johannesbreve i Det Nye Testamente står i et skarpt teologisk modsætningsforhold til forfatteren (eller måske kredsen af forfattere) bag Johannesevangeliet. Der har ellers på grund af det store og åbenlyse sproglige slægtskab mellem evangeliet og brevene været nærmest konsensus om, at disse skrifter gav forskellige udtryk for den samme teologi. Men det er ifølge Tang Nielsen langt fra tilfældet. Det gælder også identifikationen af forfatteren med apostlen og Zebedæus-sønnen Johannes – en påstand som længe har været opgivet.

Efter en vis tøven har Tang Nielsen nemlig overgivet sig til Gitte Buch-Hansens og i hendes fodspor Troels Engberg-Pedersens hypotese, at Johannesevangeliet i sin fremstilling af Jesus-skikkelsen

og ikke mindst Helligånden grundlæggende er præget af stoisk filosofisk tankegang. I denne filosofi opfattes Ånden som noget stofligt, noget fysisk-æterisk, der i større eller mindre fortætning er til stede over alt. Tanken er så, at en særlig Kristus-ånd efter Jesu ophøjelse har taget bolig i de troende og helt bestemmer deres liv.

De andre evangelier

Med denne tanke adskiller Johannesevangeliet sig radikalt fra de tre andre evangelier i Det Nye Testamente, som evangelieforfatteren må have kendt og også i en vis udstrækning inddrager i en genskrivning af Jesus-fortællingen. At Lukas-skrifterne nok er skrevet noget senere end Johannesevangeliet, har Tang Nielsen dog ikke blik for. Nærmest tværtimod.

Ganske vist mente kirkefædrene, at Johannesevangeliet blev skrevet nogenlunde samtidig med de andre evangelier for at supplere dem. Sandheden synes dog at være, at det er skabt for at fortrænge dem. For sammenlignet med Johannesevangeliets elitære, progressive Kristus-tro blev de regnet for enfoldige og tilbagestående. Derfor måtte de vige for et skrift med en ny og dybere indsigt i Jesu betydning.

Ordet er Ånden

Læst i lyset af stoisk tankegang bliver det nemlig oplagt at foretage en bestemt identifikation af det "Ord", der var i begyndelsen, er Gud, og uden hvilket intet af det, som er, er blevet til. Og det er identifikationen af det med den Ånd (græsk: *pneuma*), der gennemtrænger og styrer verdensaltet. Derfor består den vises visdom også i at være i overensstem-

melse med denne Ånd. For kun ved at være konform med denne Ånd opnår et menneske den sande lykke.

Johannesevangeliet er her et selvstændigt teologisk udkast, der skal vise, at netop Kristus-troen sætter den troende i stand til at opnå denne "lykke", dvs. frelse. Hvor nu den sande vise i stoicismen er lige så sjælden som Fugl Fønix, der kun viser sig engang hvert tusinde år, gør Ånden gennem Kristus-troen i en noget større skala vismænd af vankundige små.

Derfor bliver Jesu historie ifølge denne fortolkningsmodel nok så meget Åndens historie. Johannes Døber bevidner således, hvordan han har set Ånden komme ned og forblive over Jesus, som i øvrigt i dette evangelieskrift slet ikke selv bliver døbt. Denne Ånd er det nu, der hele skriftet igennem virker i Jesu ord og gerninger. Og vel at mærke udelukkende i ham. For sand Kristus-tro forudsætter delagtighed i Ånden. Derfor kan disciplene heller ikke komme til den fulde og sande tro, før den ophøjede Jesus sender dem Ånden i skikkelse af "Talsmanden" (græsk: *parakleten*). Således er disciplenes tro på Jesus i Johannesevangeliets fortælling også midlertidig og ufuldkommen. På korset opgiver Jesus Ånden, men får den straks tilbage ved ophøjelsen. Og disciplene modtager derefter Ånden, da Jesus påskedags aften indblæser den i dem. Fra da af er Ånden i form af Talsmanden i dem i Jesu sted.

Selv om Johannesevangeliets Kristus-tro ikke fuldt ud er identisk med stoicisme, så tager den dog så meget farve af denne filosofi, at det på afgørende måder ændrer denne tros væsen. Som en legemliggørelse af Ånden bliver Johannesevangeliets Jesus allerede i sin jor-

diske tilværelse guddommelig. Han siger da også selv gentagne gange, at han er ét med Faderen. Ved at Ånden efter Jesu op-højelse tager bolig i den enkelte troende og udfolder sig i hendes eller hans liv, har denne nu ikke (længere) brug for en forsoningsdød eller nogen etisk belæring. Kærligheden er bestemt ikke ude af bil-ledet, men den udfolder sig i kraft af Ån-den så at sige af sig selv blandt trosfæller, brødrene og søstrene.

Modstanderne er anti-kriste

Johannesbrevene er ifølge Jesper Tang Nielsen en konsekvent undsigelse af Jo-hannesevangeliets udlægning af Jesu be-tydning. Det ses især i Første Johannes-brev, der med sine fem kapitler ikke er noget egentligt brev, men mere en teolo-gisk traktat – til forskel fra Andet og Tredje Johannesbrev, der i al deres kort-hed fortæller om konflikt med forskelli-ge, også navngivne personer.

Første Johannesbrev fastholder således bekendelsen til, at Jesus Kristus er kom-met i kødet, dvs. var et dødeligt menne-ske, og ikke bare er en “fortætning” af Ånden, sådan som en stoisk-inspireret forståelse af Johannesevangeliet forud-sætter. Den Kristus-troende bliver ikke i kraft af Ånden usårlig over for synden, men er fortsat henvist til syndernes for-ladelse. Han eller hun er således ikke al-lerede gået over fra døden til livet, men det evige liv står som en fremtidig fuld-endelse af det, der med Kristus-troen er begyndt i dette liv. Endelig er formanin-gen til indbyrdes kærlighed brødrene (og søstrene) imellem ikke blevet overflødig.

Så voldsomt er modsætningsforholdet i Johannesbrevene til det, som Tang Niel-sen kalder en progressiv Kristus-tolk-

ning, at folkene bag Johannesevangeliet får betegnelsen ”anti-kristusser” og i et dualistisk verdensbillede anbringes på Djævelens side som hans børn. Der er ikke nogen fremstrakt hånd!

Det store spørgsmål i forbindelse med denne teologiske forståelse er, hvordan Johannesevangeliet så alligevel kom med i Det Nye Testamente. Det skete angive-ligt i kraft af, at dette evangelieskrift ikke længere blev læst i den ånd, hvori det oprindelig var skrevet. For senere læsere blev Johannesbrevene heller ikke set som de modskrifter til Johannesevangeliet, som de ifølge Jesper Tang Nielsen var. I stedet kom det til en harmoniserende læsning, hvor brevene nærmest funge-rede som en læsevejledning til evange-liet. Denne forståelse bekræfter desuden, at Johannesevangeliets kapitel 21 er en senere tilføjelse, der netop skulle tjene til at bringe resten af evangeliet tilbage i folden.

En ny Københavner-skole?

Der var vist kun en enkelt kirkefader, nemlig Origenes, der i begyndelsen af 200-tallet gennemskuede faren ved en stoisk læsning af Johannesevangeliet. El-lers dukker den først for alvor frem igen hos Gitte Buch-Hansen og Troels Engbe-rg-Pedersen. Det er spændende, at der her tegner sig en profil af en særlig dansk skole i evangelieforskningen og det end-da med tilknytning til fakultetet i Køben-havn.

Holder tesen stik, må talen om en egentlig johannæisk skole inden for den tidligste kristendom forstumme. For så er Første Johannesbrev et forsvar for en Kristus-tro som den, vi kender fra Markusevangeliet og Paulus’ breve. Det

rejser så spørgsmålet, om der alligevel og også forud for Johannesevangeliet i visse kredse havde udviklet sig en særlig johannæisk sprogbrug, som i Johannesevangeliet så inddrages i dets stoicerende Jesus-tolkning. Eller er der tale om, at forfatteren til Første Johannesbrev har overtaget fjendens sprogbrug i sin bekæmpelse af ham.

Slut med harmoniseringer

Tidligere læste man gennemgående de fire evangelier harmoniserende. For da de alle indeholdt en autoritativ fortælling om Jesu liv, kunne man ikke forestille sig, at de på afgørende punkter var i modstrid med hinanden. Tværtimod måtte de i deres forskellighed supplere hinanden, og her blev Johannesevangeliet så anskuet som det særligt åndelige. I dag vinder den opfattelse imidlertid mere og mere frem, at ingen af de tre evangelier, der fulgte efter det første, nemlig Markus-evangeliet, blot forstod sig selv som supplement. De ville tværtimod hver især fortrænge deres forgænger eller forgængere.

Her savner jeg, at Jesper Tang Nielsen forsøger at sætte nogle – omtrentlige – årstal på. Han end ikke nærmer sig kronologiens minefelt. Men en dateringsmæssig indplacering er en vigtig del af

forståelsen af disse skrifter. Således er det også helt afgørende for Tang Niensens tese, at Johannesbrevene virkelig er yngre end Johannesevangeliet.

Med sit imponerende værk skriver Tang Nielsen sig ind i en ny trend, hvor fortolkere fremanalyserer de betydelige brudflader og modsætningsforhold, der er mellem de enkelte forfatterskaber i Det Nye Testamente. Faktisk supplerer de kun hinanden ved at vise os bredden i fortolkningen af Kristus-troen i de første hundrede år efter Jesu død. Her kunne de forskellige forfattere næppe have været i stue med hinanden. Desuden er det udelukket ved, at de ikke var stort set samtidige, hvad de forfatterangivelser, som traditionen har tilføjet de enkelte skrifter, ellers vil have os til at tro. Men det endte altså alligevel med, at disse stærkt forskelligartede skrifter kom til at optræde side om side i Det Nye Testamente. Enhed og enighed er ikke altid det samme!

Der er god grund til at ønske såvel Jesper Tang Nielsen som Det Teologiske Fakultet tillykke med denne akademiske præstation. At disputatsen tilmed er på dansk, så den kan være med til at fastholde og udvide vort modernål også som et fagvidenskabeligt sprog, er kun endnu en grund til glæde.